

Tandecki, Janusz

Dzieje i działalność naukowa Zakładu Archiwistyki Instytutu Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu

---

Res Historica 28, 105-118

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Janusz Tandecki

*Dzieje i działalność naukowa Zakładu Archiwistyki
Instytutu Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu*

Rozważania te poświęcone zostały dotychczasowemu dorobkowi naukowemu pracowników zatrudnionych najpierw w istniejącej do 1969 r. Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii UMK, a następnie w Zakładzie Archiwistyki. Nim jednak przejdę do podstawowego tematu tego artykułu, przynajmniej kilka słów należy powiedzieć o ponad półwiekowej już tradycji uprawiania archiwistyki jako dyscypliny naukowej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, jej dotychczasowych formach organizacyjnych na uczelni oraz badaczach zajmujących się tą nauką. Z tego też względu praca ta podzielona została na dwie części: pierwszą – dotyczącą dziejów archiwistyki na UMK i jej obsady personalnej oraz drugą, poświęconą już głównie działalności naukowej ludzi pracujących najpierw w Katedrze, a następnie w Zakładzie Archiwistyki.

Po zakończeniu II wojny światowej przystąpiono w Polsce do odbudowy i rozbudowy sieci archiwów państwowych. Niebawem pojawiła się też m.in. sprawa utworzenia studiów kształcących archiwistów. Problem ten postanowiono rozwiązać poprzez powołanie od roku akademickiego 1951/1952 na uniwersytetach: krakowskim, toruńskim i warszawskim Katedr Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii. Katedra na Uniwersytecie Warszawskim nie została jednak w pełni obsadzona i wkrótce ją zlikwidowano (najpierw w 1953 r. zaprzestano rekrutacji na specjalizację archiwistyczną, a następnie zrezygnowano z wykładów Adama Stebelskiego, nie przedłużając z nim umowy jako samodzielnym pracownikiem nauki na dalsze lata). Również w Krakowie nowa jednostka utworzona w miejsce Katedry Nauk Pomocniczych, wobec koncentrowania się nadal jej pracowników z Sylwiuszem Mikuckim na czele przede wszystkim nad studiami wokół innych nauk pomocniczych, nie stała się bardziej znaczącym ośrodkiem badań z zakresu archiwistyki (poza jej strukturami pozostawał m.in. Marian Friedberg, który początkowo również przez krótki czas prowadził na Uniwersytecie Jagiellońskim wykłady z archiwistyki)¹.

¹ A. Tomczak, *Archiwistyka polska (1918–1969). Z dziejów kształtowania się dyscypliny naukowej i jej nazwy*, nadbitka z „Rocznika Biblioteki Narodowej”, t. 7, 1971, s. 145–146; idem,

Jeżeli idzie o Toruń, to już wcześniej, bo 22 kwietnia 1951 r., Zespół Katedr Historii UMK zwrócił się do władz ministerialnych z prośbą o uruchomienie tu specjalizacji archiwistycznej, a wkrótce potem, 23 maja, Rada Wydziału Humanistycznego podjęła uchwałę o potrzebie powołania Katedry Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii oraz powierzenia jej kierownictwa Ryszardowi Mienickiemu (ministerstwo zatwierdziło tę nową jednostkę oficjalnie dopiero 30 lipca 1957 r.). Nowa Katedra weszła w skład istniejącego wówczas Zespołu Katedr Historii UMK, przekształconego później (w 1956 r.) w Instytut Historii². Ryszard Mienicki pracę na UMK rozpoczął w 1945 r. W młodości studiował najpierw historię w Petersburgu (1904–1906) i na Uniwersytecie Jagiellońskim (1906–1910), gdzie uzyskał doktorat na podstawie pracy pt. *Hieronim Radziejowski podkanclerzy koronny* (1910), a następnie prawo na Uniwersytecie w Dorpacie (1911–1915). W latach 1921–1944 pracował w Archiwum Państwowym w Wilnie, w którym przeszedł wszystkie szczeble kariery archiwalnej od starszego archiwisty do dyrektora. Habilitował się w 1923 r. na Uniwersytecie Stefana Batorego na podstawie pracy *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie w okresie 1795–1922*. Tam też od 1923 r. prowadził wykłady z historii i archiwistyki, od 1938 r. jako profesor tytularny³.

Do uruchomienia właśnie w Toruniu specjalizacji archiwistycznej i powołania tu Katedry Archiwistyki przyczynił się przede wszystkim fakt zatrudnienia na Uniwersytecie Toruńskim sporej liczby uczonych z wieloletnią praktyką archiwalną oraz zajmujących się szeroko rozumianymi naukami pomocniczymi historii. W tym miejscu można przypomnieć, że pracowali w tym czasie na UMK tacy wybitni już wówczas badacze, jak uczeń R. Grodeckiego i W. Semkowicza, znawca neografii, paleografii i dyplomatyki Karol Górski⁴, specjalista od pisma łacińskiego, które poznawał m.in. w Archiwum Watykańskim – Michał Wyszzyński (etatowo był on zatrudniony na Wydziale Prawa)⁵, dyplomatyk i chronolog,

---

*Kształcenie kandydatów do pracy w archiwach w pierwszych latach Polski Ludowej. Działalność Adama Stebelskiego, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” (dalej cyt.: AUNC), Historia XVI, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 114, 1980, s. 16; zob. też *Archiwistyka i nauki pomocnicze historii na uniwersytetach polskich*, „Archeion”, t. 28, 1958, s. 244–245.*

² B. Ryszewski, *Specjalizacja archiwistyczna na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i jej absolwenci w latach 1951–1967*, AUNC, Historia V, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 35, 1969, s. 121–140; A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii UMK w Toruniu w latach 1951–1971*, AUNC, Historia VIII, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 54, 1973, s. 8–9.

³ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945–1994. Materiały do biografii*, opr. H. Duczkowska-Moraczewska, M. Gołombowski, R. Karpiesiuk, red. S. Kalemka, Toruń 1995, s. 467–468, tam też więcej informacji i dalsza literatura przedmiotu.

⁴ *Ibidem*, s. 232–234. Zob. też R. Kozłowski, *Historycy na Wydziale Humanistycznym i Wydziale Nauk Historycznych UMK w latach 1945–2005*, [w:] *Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945–2005). Wybrane problemy*, red. J. Sziling, Toruń 2006, s. 11 n.

⁵ *Pracownicy nauki...*, s. 771–772.

uczeń S. Zakrzewskiego, Bronisław Włodarski⁶, numizmatyk Marian Gumowski⁷, długoletni pracownik archiwów, sfragistyk i heraldyk Zygmunt Wdowiszewski⁸, były pracownik Centralnego Archiwum Wojskowego Bronisław Pawłowski⁹, dawny pracownik archiwów lwowskich Wojciech Hejnosz (etatowo zatrudniony również na Wydziale Prawa)¹⁰, czy wspomniany już były dyrektor Archiwum Wileńskiego Ryszard Mienicki (w Toruniu otrzymał stanowisko profesora nadzwyczajnego)¹¹.

Zgodnie z uchwałą Rady Wydziału na czele Katedry stanął ostatni z wymienionych uczonych, znakomity znawca archiwów rosyjskich i francuskich. W skład nowo powołanej katedry wszedł ponadto numizmatyk i sfragistyk, profesor tytularny (później nadzwyczajny) Marian Gumowski oraz Kazimierz Jasiński, pełniący wtedy obowiązki asystenta (stopień doktora uzyskał w 1950 r. na podstawie pracy *Dzieje społeczno-polityczne Wielkopolski w latach 1250–1279* napisanej pod kierunkiem B. Włodarskiego)¹².

Tak ukształtowana obsada personalna Katedry nie przetrwała jednak długo. Profesor Ryszard Mienicki z powodu złego stanu zdrowia musiał zaniechać prowadzenia zajęć i 18 października 1954 r. – na okres jego urlopu zdrowotnego – funkcję kierownika Katedry przejął Wojciech Hejnosz, kierownik Katedry Państwa i Prawa Polskiego, przeniesiony po likwidacji Wydziału Prawa na Wydział Humanistyczny. Wkrótce potem, w 1955 r., już z powodów politycznych, zarówno Ryszard Mienicki, jak i Marian Gumowski, zostali odsunięci od pełnienia funkcji dydaktycznych. W tej sytuacji ówczesny kierownik Zespołu Katedr Historii zwrócił się z propozycją przejęcia zajęć dydaktycznych z archiwistyki najpierw do dyrektora Archiwum Państwowego w Łodzi Romana Kaczmarka, a gdy ten odmówił – za sugestią ówczesnego Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Henryka Altmana – do, wtedy jeszcze magistra, Franciszka Paprockiego, znanego już autora prac z zakresu archiwistyki, od 1935 r. pracownika Archiwum Państwowego w Poznaniu, następnie w latach 1940–1944 Archiwum Kieleckiego oraz wykładowcy archiwistyki na tajnych kursach uniwersyteckich w tym mieście, w końcu po II wojnie światowej znowu archiwisty poznańskiego. Franciszek

⁶ *Ibidem*, s. 748.

⁷ Uczeń F. Piekosińskiego i S. Krzyżanowskiego, *ibidem*, s. 255.

⁸ *Ibidem*, s. 725–726.

⁹ *Ibidem*, s. 535–536.

¹⁰ *Ibidem*, s. 261–262.

¹¹ A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki...*, s. 8; B. Ryszewski, *Specjalizacja...*, s. 125.

¹² A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki...*, s. 9. Zob. też W. Hejnosz, *Katedra Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945–1955*, Warszawa 1957, s. 51–51; K. Jasiński, *Katedra Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956–1965*, Toruń 1965, s. 26–27; *Pracownicy nauki...*, s. 299.

Paprocki przejął obowiązki zastępcy profesora przy katedrze 1 września 1955 r., a w 1960 uzyskał stopień doktora.¹³

W 1956 r. zmarł profesor Ryszard Mienicki. W tym czasie również Kazimierz Jasiński przeszedł do nowo powołanego – niezależnie od istniejącej nadal Katedry Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii – powstałego w ramach Katedry Historii Polski do połowy XV w. odrębnego Zakładu Nauk Pomocniczych. Kierownikiem Katedry Archiwistyki został wspomniany Franciszek Paprocki, a obowiązki asystenta przejęła Krystyna Zielińska. W roku następnym, 1957, wrócił na Uniwersytet Mikołaja Kopernika i związał się z Katedrą Archiwistyki i NPH Andrzej Tomczak (doktorat uzyskał w 1950 r. pod opieką naukową L. Kolanowskiego na podstawie dysertacji *Walenty Dembiński i jego ród*), uczony ten jeszcze w 1950 r., w czasie największych prześladowań stalinowskich, ze względów politycznych musiał opuścić uczelnię i przenieść się do Łodzi, gdzie znalazł zatrudnienie w tamtejszym Wojewódzkim Archiwum Państwowym, początkowo na stanowisku archiwisty, a od 1955 r. – kustosza; od 1953 r. kierował też Oddziałem Zbiorów i Kolekcji. Prof. Marian Gumowski, chociaż pozostawał formalnie w strukturze Katedry, korzystał w tym czasie nadal z urlopu od zajęć dydaktycznych, a w 1960 r. przeszedł na emeryturę¹⁴.

Na początku 1962 r. Franciszek Paprocki zrezygnował z kierowania Katedrą, a funkcję tę powierzono Kazimierzowi Jasińskiemu. Krótco po tej decyzji doszło do likwidacji Zakładu Nauk Pomocniczych przy Katedrze Historii do połowy XV w.¹⁵ Odtąd obsadę Katedry Archiwistyki i NPH stanowili: Kazimierz Jasiński (od 1958 r. docent, w 1968 r. został profesorem nadzwyczajnym), Andrzej Tomczak (habilitował się w 1964 r., od 1974 r. profesor nadzwyczajny, a od 1981 r. profesor zwyczajny) i Krystyna Zielińska (doktorat uzyskała w 1965 r.). W 1966 r. w Katedrze zatrudniono kolejnych dwóch pracowników: na stanowisku adiunkta dr Irenę Janosz-Biskupową, wcześniej kierownika Archiwum Państwowego w Toruniu (stopień doktora habilitowanego uzyskała w 1971 r. na podstawie monografii *Archiwum Ziemi Pruskiej*) oraz jako asystenta – Bohdana Ryszewskiego, byłego pracownika Archiwum Państwowego w Kielcach. W tym czasie pod opiekę Katedry oddano też Archiwum Uniwersytetu, którego kierownikiem została Irena Janosz-Biskupowa. W latach następnych jako asystentów zatrudniono w Katedrze: Jana Pakulskiego (doktorat obronił w 1970 r.), Romana

¹³ Por. Akta osobowe wymienionych osób, Archiwum UMK; B. Ryszewski, *Specjalizacja...*, s. 127–128; A. Tomczak, *Ryszard Mienicki pierwszy kierownik Katedry Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii na Uniwersytecie Toruńskim*, „Archeion”, t. 57, 1972, s. 151; idem, *Katedra Archiwistyki...*, s. 9; *Pracownicy nauki...*, s. 529–530.

¹⁴ A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki...*, s. 10; J. Tandecki, *Andrzej Tomczak, [w:] Homines et Historia. Odnowienie doktoratów Profesorów Mariana Biskupa, Jerzego Kłoczowskiego i Andrzeja Tomczaka*, Toruń 2000, s. 39–40.

¹⁵ A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki...*, s. 10.

Marchwińskiego i Henrykę Moraczewską, która pozostając formalnie w tej strukturze, od początku została przydzielona do pracy w Archiwum UMK¹⁶.

Następne duże zmiany organizacyjne miały miejsce z dniem 1 stycznia 1968 r. Katedrę podzielono wówczas na dwa zakłady: Zakład Archiwistyki oraz Zakład Nauk Pomocniczych Historii. Ogólne kierownictwo, stojąc jednocześnie na czele Zakładu Nauk Pomocniczych Historii, przejął Kazimierz Jasiński, któremu podlegali w Zakładzie NPH: Krystyna Zielińska i Jan Pakulski. Wkrótce wszedł w skład tego Zakładu również nowo habilitowany docent – Janusz Bieniak. Kierownikiem najbardziej nas tu interesującego Zakładu Archiwistyki i specjalizacji archiwalnej został Andrzej Tomczak, który szybko rozwinął i umocnił Zakład, stwarzając zeń znany w całej Polsce z wysokiego poziomu nauki warsztat kształcenia kadr archiwalnych. Pracowali w nim wtedy: Irena Janosz-Biskupowa (na stanowisku docenta), Bohdan Ryszewski (od 1970 r., po uzyskaniu doktoratu na stanowisku adiunkta, w 1974 r. został oddelegowany do Biblioteki Głównej UMK, ale nadal prowadził zajęcia na archiwistyce), Roman Marchwiński (w latach 1968–1971) i Henryka Moraczewska (od 1969 r.)¹⁷.

W 1969 r., wraz z ogólną reformą uniwersytetów, Katedra Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii uległa likwidacji. Jej zadania naukowe przejął istniejący od 1956 r. Instytut Historii UMK¹⁸, który zmienił wówczas nazwę na Instytut Historii i Archiwistyki, zaś zadania dydaktyczne – dwa samodzielne odtąd zakłady: Archiwistyki oraz Nauk Pomocniczych Historii. Ich skład osobowy nie uległ początkowo zmianom. Dopiero w 1971 r. zrezygnował z pracy Roman Marchwiński, a jego miejsce w Zakładzie Archiwistyki zajęła magistrantka Andrzej Tomczaka, Halina Robótka (od 1980 r., po doktoracie na stanowisku adiunkta), wcześniej pracownik Archiwum Państwowego w Bydgoszczy (1969–1971). Potem zatrudniono również najpierw jako stażystę, a następnie na stanowisku asystenta Zbigniewa Górskiego (1971 r.; po doktoracie od 1978 r. na etacie adiunkta – odszedł w 1987 r.). W 1973 r. do Zakładu Archiwistyki zaangażowano również Macieja Golembiowskiego, wcześniej – w latach 1971–1973 – pracownika Archiwum Toruńskiego (od 1981 r., po doktoracie na stanowisku adiunkta)¹⁹.

Kolejne zmiany w obsadzie personalnej Zakładu Archiwistyki przyniosły lata osiemdziesiąte. W 1980 r. przeszła na emeryturę doc. Irena Janosz-Biskupowa.

¹⁶ *Ibidem*, s. 10–11. Zob. też *Pracownicy nauki...*, *passim*.

¹⁷ H. Duczkowska-Moraczewska w 1976 r. została kierownikiem Archiwum UMK, zaś w 1978 r., na podstawie dysertacji *Kancelaria i archiwa uniwersyteckie w Polsce Ludowej*, napisanej pod kierunkiem doc. dr hab. I. Janosz-Biskupowej, uzyskała stopień doktora. Zob. A. Tomczak, *Katedra Archiwistyki...*, s. 11 oraz *Pracownicy nauki...*, *passim*.

¹⁸ D. Steyer, *Wydział Humanistyczny*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956–1965...*, s. 23.

¹⁹ *Ibidem*, s. 11–12; Tomczak, *Zakład Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 1968–1988*, AUNC, Historia XXV, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 236, 1991, s. 6–7.

W 1981 r. przyjęto do Zakładu Witolda Szczuczka, przedtem – w latach 1973–1976 – pracownika Archiwum Państwowego w Toruniu (od 1985 r., po doktoracie pracował na stanowisku adiunkta), a w 1985 r. Alinę Nikiforuk-Kopiczyńską, zatrudnioną wcześniej (od 1981 r.) w Zakładzie Historii Polski i Powszechnej XIX–XX w. W 1986 r. powrócił w pełni do Zakładu Archiwistyki na stanowisko docenta (po habilitacji w 1984 r.) Bohdan Ryszewski, a w 1988 r. docentem kontraktowym została dr Karola Ciesielska, emerytowany dyrektor Archiwum Państwowego w Toruniu. Halina Robótka w 1993 r. uzyskała – na podstawie rozprawy *Kancelaria władz administracji państwowej II Rzeczypospolitej* stopień doktora habilitowanego, a w 2005 r. tytuł profesora)²⁰.

W 1992 r., po przejściu na emeryturę Andrzeja Tomezaka (który jednak pozostał zatrudniony na części etatu), kierownikiem Zakładu Archiwistyki został Bohdan Ryszewski (w 1995 r. uzyskał tytuł profesora). W tym okresie zatrudniono w Zakładzie jako asystentów również dwóch Jego uczniów: Krzysztofa Sytę (od 1991 r.; od 1998 r. na stanowisku adiunkta) i Waldemara Chorążyczewskiego (od 1992 r.; od 1998 r. również na stanowisku adiunkta).

W 1997 r. zrezygnowała z pracy na uczelni Alina Kopiczyńska. Rok później, po przejściu Bohdana Ryszewskiego na Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, kierownikiem Zakładu Archiwistyki został piszący te słowa. W 1999 r. zmarł Maciej Golembiowski. 1 II 2000 r. zatrudniona została w Zakładzie na stanowisku adiunkta wieloletnia pracownica Archiwum Toruńskiego dr Wiesława Kwiatkowska (w 2007 r. uzyskała stopień doktora habilitowanego). Na początku 2001 r. odszedł do pracy w Archiwum Państwowym w Toruniu Witold Szczuczko. Na jego miejsce zatrudniony został z dniem 1 XI tegoż roku jako adiunkt Robert Degen. W efekcie powyższych zmian kadrowych toruński Zakład Archiwistyki oraz działająca od 1 IX 2001 r. pod kierownictwem Haliny Robótki Pracownia Komputeryzacji Archiwów liczyły 7 osób: 3 profesorów tytularnych (w tym jeden zatrudniony na 1/4 etatu) oraz 4 adiunktów, reprezentujących praktycznie wszystkie okresy historyczne: od średniowiecza po dzieje najnowsze oraz wszystkie najważniejsze dziedziny archiwistyki. W 2006 r. w miejsce Pracowni Komputeryzacji Archiwów powołano Zakład Zarządzania Dokumentacją i Informacją Archiwalną w składzie: kierownik prof. dr hab. H. Robótka, dr hab. W. Roman, prof. UMK, dr R. Degen i dr M. Jabłońska. Zmiana ta wiązała się z wprowadzeniem na UMK od roku akademickiego 2006/2007 unikatowego kierunku studiów o nazwie „archiwistyka i zarządzanie dokumentacją”. W chwili obecnej w Zakładzie Archiwistyki są zatrudnieni: prof. dr hab. J. Tandecki, dr hab. W. Kwiatkowska, dr W. Chorążyczewski, dr K. Syta i dr Krzysztof Kopiński (od 1 X 2007 r., przeszedł do Zakładu Archiwistyki z Archiwum Państwowego w Toruniu). Nadal bardzo

²⁰ A. Tomezak, *Zakład...*, s. 6–7; *Pracownicy nauki...*, s. 384–385.

ściśle z tym ostatnim Zakładem związany jest też prof. Andrzej Tomczak, prowadzący zajęcia w ramach godzin zleconych²¹.

Prawie wszyscy wymienieni dawni i obecni pracownicy Zakładu Archiwistyki byli absolwentami kierunku historii UMK, młodszy również specjalizacji archiwistycznej przy tym kierunku. Większość z nich (z nielicznymi wyjątkami, jak np. Alina Kopiczyńska, która jednak zaliczyła przynajmniej staże archiwalne, czy Robert Degen) dłużej lub krócej przed zatrudnieniem na uniwersytecie pracowała w archiwach państwowych.

Przechodząc do rozpatrywania dorobku naukowego pracowników Katedry Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii, a następnie Zakładu Archiwistyki, należy podkreślić, że początkowo zdominowały go przede wszystkim prace z zakresu nauk pomocniczych, aczkolwiek tematyka archiwalna była również – chociaż w nieco mniejszej skali – obecna w tych badaniach. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. szczególnie bogaty był dorobek Katedry w zakresie sfragistyki, heraldyki i numizmatyki, który łączył się przede wszystkim z osobą Mariana Gumowskiego²², później również – jednak w nieco mniejszym zakresie – z pracami Jana Pakulskiego, Kazimierza Jasińskiego, czy Janusza Bieniaka²³.

Duży był też wkład pracowników Katedry, a mianowicie Kazimierza Jasińskiego i Bronisława Włodarskiego, w przygotowanie podręcznika chronologii wydanego w 1958 r. Tematyka kalendarzy interesowała pierwszego z tych badaczy również w latach następnych²⁴.

Od lat sześćdziesiątych ważną rolę w tematyce naukowej Katedry zaczęła odgrywać także genealogia, badana przede wszystkim przez Kazimierza Jasińskiego, Janusza Bieniaka i Jana Pakulskiego oraz dyplomatyka średniowieczna, nowożytna i najnowsza, czym interesowali się m.in. Kazimierz Jasiński, Andrzej Tomczak, Irena Janosz-Biskupowa i Roman Marchwiński, a w latach następnych

²¹ Więcej o tym ostatnim zob. J. Tandecki, *Profesor Andrzej Tomczak, człowiek, uczonec, nauczyciel. W osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, „Archiwista Polski”, r. 12, 2007, nr 2 (46), s. 17–26.

²² M. Gumowski, *Mennica bydgoska*, Toruń 1955; idem, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV w.*, Toruń 1969; idem, *Handbuch der polnischen Numismatik*, Graz 1960; idem, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960; pełniejszą bibliografię prac tego uczonego zob. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945–1955*, Warszawa 1957, s. 88–89 i *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956–1965*, Toruń 1965, s. 262–264.

²³ J. Pakulski, *Skarb krzyżacki w Płowcach*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1/1970, s. 83; K. Jasiński, *Ubelin mistrz pyzdrowski*, „Wiadomości Numizmatyczne”, 1/1969, s. 190; J. Bieniak, *Heraldyka polska przed Długoszem (Uwagi problemowe)*, [w:] *Sztuka i ideologia XV wieku*, Warszawa 1988, s. 165–210. Zob. też T. Grudziński, *Rozwój badań naukowych w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK w latach 1945–1975*, AUNC, Historia XII, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 86, 1978, s. 85–103 oraz zamieszczoną tamże *Bibliografię publikacji pracowników Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika za lata 1945–1975*, s. 131–233.

²⁴ *Chronologia polska*, praca zespołowa pod redakcją B. Włodarskiego, Warszawa 1957; K. Jasiński, *Ilustracje kalendarzowe w rękopisie wrocławskim z ok. 1300 r.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 7, 1959, z. 2, s. 203–228.

również Bohdan Ryszewski, Halina Robótka, Maciej Gołombiowski, Karola Ciesielska i Alina Kopiczyńska. W nieco mniejszym zakresie zajmowano się także – przede wszystkim interesował się tym Andrzej Tomczak, później również Halina Robótka – geografią historyczną i dziejami kartografii²⁵.

Przez cały czas istnienia Katedry interesowano się również, co należy mocno podkreślić – chociaż nie zawsze z jednakową intensywnością – badaniami z zakresu archiwistyki. Zapoczątkował je w Toruniu Ryszard Mienicki, który w latach 1952/1953 przetłumaczył na język polski znany holenderski podręcznik archiwistyki J. A. Feitha, R. Fruina i S. Mullera²⁶. Jednak dopiero od momentu powołania odrębnego Zakładu Archiwistyki jego pracownicy skupili się przede wszystkim na studiach związanych z tematyką archiwalną. Odtąd przedmiotem ich badań były zarówno dzieje archiwów, jak i rozważania nad archiwistyką jako dyscypliną naukową.

Historią archiwów jako pierwszy zajął się Andrzej Tomczak, który obok opublikowania szeregu mniejszych przyczynków na ten temat²⁷, napisał m.in. mające dwa wydania bardzo ważne dzieło *Zarys dziejów archiwów polskich*²⁸. Tematyką

²⁵ Np. K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii Piastów*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 3, 1958, s. 219–231; idem, *Uwagi o genealogii Piastów śląskich*, *ibidem*, t. 10, 1965, s. 141–147, idem, *Uwagi nad kancelarią Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego (Na marginesie książki Karola Maleczyńskiego, „Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich”)*, „Zapiski TNT”, t. 19, 1953, s. 57–101; J. Bieniak, *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, Toruń 1969; J. Pakulski, *Rola polityczna Beniamina Zaremby w drugiej połowie XIII w.*, AUNC, Historia, V, 1969 s. 21–32; A. Tomczak, *Kilka uwag o kancelarii królewskiej w drugiej połowie XVI w.*, „Archeion”, t. 37, 1962, s. 235–252, idem, *Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV–XVIII w.)*, Toruń 1964; idem, *W sprawie zakresu dyplomatyki*, [w:] *Pamiętnik X Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie 17–21 września 1968*, Referaty II, s. 330–343; idem, *Zarys rozwoju przestrzennego miasta Łęczycy*, [w:] *Ziemia Łęczycka. Szkice o teraźniejszości i przeszłości*, Łódź 1964, s. 73–78; idem, *Katalog planów miasta Łęczycy*, Warszawa 1962; idem, *Cartographiae Torunensis Exempla*, Toruń 1979; idem, *O najdawniejszych planach miasta Torunia*, „Zapiski Historyczne”, t. 45, 1980, z. 3, s. 101–128; R. Marchwiński, *Akta podskarbach pruskich z przełomu XVI i XVII wieku w Archiwum Toruńskim*, AUNC, Historia V, 1969, s. 33–68; H. Robótka, *Kancelaria urzędów administracji państwowej II Rzeczypospolitej*, Toruń 1993; eadem, *Rysunki techniczne XVI–XVIII wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Toruniu*, AUNC, Historia 8, 1973, s. 109–122; eadem, *Zbiory kartograficzne Biblioteki Głównej UMK w Toruniu*, [w:] *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, t. 3, Toruń 1986, s. 111–159 (wspólnie z L. Popławską).

²⁶ Rękopis tego przekładu przechowywany jest w spuściznie po profesorze w Bibliotece Głównej UMK, rkps 950.

²⁷ A. Tomczak, *Rzut oka na dzieje archiwów polskich i na ich aktualne zadania*, „Archeion”, t. 43, 1966, s. 55–82; idem, *Fragment Archiwum Gembickich w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, „Zapiski Historyczne”, t. 37, 1972, z. 3, s. 109–127; idem, *Z prehistorii Archiwum Państwowego w Łodzi*, „Rocznik Łódzki”, t. 37, 1987, s. 35 n.

²⁸ Wydanie drugie poprawione i rozszerzone Toruń 1982; po raz trzeci w zbiorowo napisanym podręczniku „Archiwistyka”, Warszawa 1989. Więcej na temat dorobku tego autora w tej dziedzinie zob. A. Makowiecki, *Bibliografia prac Andrzeja Tomczaka*, [w:] *Historia i archiwistyka*, Toruń–Warszawa 1992, s. 11–27 oraz J. Tandecki, *Profesor Andrzej Tomczak...*, s. 17–26.

tą zajmowali się również inni pracownicy Zakładu. Na przykład Irena Janosz-Biskupowa, nie licząc kilku mniejszych artykułów z tego zakresu, napisała wspomnianą już monografię *Archiwum Ziemi Pruskiej*²⁹, Zbigniew Górski interesował się historią Archiwum Starego Miasta Warszawy³⁰, a Bohdan Ryszewski dziejami archiwów rodowych oraz archiwami na Pomorzu³¹.

Jeżeli idzie o badania nad archiwistyką jako odrębną dyscypliną naukową, to wymienić tu należy przede wszystkim syntetyzujące artykuły Andrzeja Tomczaka³² oraz bardziej analityczne studia Bohdana Ryszewskiego. Ten ostatni badacz poświęcił m.in. osobne rozważania zagadnieniom przedmiotu, zakresu i podziałów archiwistyki, a także metod stosowanych w tej nauce, co zostało potem podsumowane w dwóch publikacjach książkowych³³.

Studiując problemy dotyczące teorii i metodyki archiwalnej, pracownicy Zakładu zajmowali się także podstawowymi pojęciami archiwalnymi oraz zasadami przynależności zespołowej (Bohdan Ryszewski)³⁴ i przynależności terytorialnej akt (Andrzej Tomczak)³⁵. Interesowano się również zarządzaniem dokumentacją archiwalną (Halina Robótka), systemem informacji archiwalnej oraz różnymi pomocami archiwalnymi. Często podchodzono już do tych problemów nie tylko z punktu widzenia archiwistów, ale również stosunkowo nowych dziedzin nauki, jak np. informacji naukowej (Maciej Gołombowski, Bohdan Ryszewski), czego efektem były prace poświęcone m.in. zastosowaniu teorii informacji w archiwistyce³⁶.

²⁹ I. Janosz-Biskupowa, *Archiwa uniwersyteckie w Polsce Ludowej 1945–1966*, „Archeion”, t. 48, 1968, s. 99–100; eadem, *Archiwa stanowe w Polsce i niektórych krajach ościennych*, AUNC, Historia 8, 1973, s. 123–138; eadem, *Archiwum Ziemi Pruskiej*, Warszawa-Poznań 1974.

³⁰ Z. Górski, *Inwentarz ksiąg miejskich miasta Starej Warszawy z lat 1670–1672 opracowany przez Stefana Hankiewiczza*, „Teki Archiwalne”, t. 18, 1981, s. 43 n.

³¹ B. Ryszewski, *Archiwa i biblioteki naukowe na obszarze Pomorza Wschodniego w latach 1945–1985*, [w:] *Rozwój nauki na Pomorzu Wschodnim w latach 1945–1985*, Toruń 1986, s. 145–161.

³² A. Tomczak, *Archiwistyka polska (1918–1969). Z dziejów kształtowania się dyscypliny naukowej i jej nazwy...*, s. 127–159; idem, *Główne etapy rozwoju archiwistyki polskiej*, [w:] *Historia i współczesność*, Warszawa 1987, s. 307–323.

³³ B. Ryszewski, *Archiwistyka – przedmiot, zakres, podział (Studia nad problemem)*, Warszawa 1972; idem, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985.

³⁴ B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych*, AUNC, Historia V, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 35, 1969, z. s. 93–120; idem, *Z zagadnień zespołu archiwalnego*, AUNC, Historia 8, Toruń 1973, s. 139–150.

³⁵ A. Tomczak, *Archiwalna zasada pertynencji terytorialnej a rozmieszczenie zasobu w archiwach polskich*, „Archeion”, t. 67, 1979, s. 7–25.

³⁶ Np. M. Gołombowski, *Tendencje w zakresie zastosowań nowoczesnych technik i metod informacyjnych w archiwach*, [w:] *Powstanie-przepływ-gromadzenie informacji. Materiały I sympozjum nauk dających poznawać źródła historyczne. Problemy warsztatu historyka*, Toruń 1978, s. 123 n.; idem, *Potrzeby informacyjne użytkowników informacji archiwalnej*, „Zagadnienia Informacji Naukowej”, nr 1(34), 1979, s. 85 n.; idem, *Informatyczne nośniki informacji w archiwum*, AUNC,

Pisano również artykuły informacyjne o różnego rodzaju aktach lub zespołach archiwalnych, takie jak np. Macieja Golembiowskiego o aktach gruntowych i budowlanych miasta Torunia³⁷, czy Bohdana Ryszewskiego o archiwaliach w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach lub materiałach do dziejów powstania styczniowego z zasobu Archiwum Kieleckiego³⁸. Z kolei Halina Robótka od początku szczególnie interesowała się dokumentacją techniczną i geodezyjno-kartograficzną, przede wszystkim w kontekście problemów związanych z metodyką opracowywania tego rodzaju archiwaliów³⁹.

W okresie kierowania Zakładem Archiwistyki przez Bohdana Ryszewskiego, pracownicy Zakładu rozpoczęli pod jego kierunkiem również badania w zakresie teoretycznych podstaw komputeryzacji archiwów. Ich efektem było m.in. opracowanie jednego z pierwszych standardów opisu archiwalnego FOPAR oraz modelu systemu informatycznego dla archiwum, a także całej serii artykułów publikowanych w kolejnych tomach wydawnictwa *Komputeryzacja archiwów* (ostatnie tomy ukazały się pod redakcją H. Robótki)⁴⁰.

Osobno trzeba tu również odnotować udział Jana Pakulskiego i Bohdana Ryszewskiego w opracowywaniu bibliografii archiwistyki polskiej⁴¹ oraz Ireny Janosz-Biskupowej w powstaniu *Słownika biograficznego archiwistów polskich*⁴².

Historia 16, 1980, s. 47 n.; idem, *Przewodniki archiwalne i ich miejsce w systemie informacji archiwalnej*, AUNC, Historia 19, 1984, s. 246 n.; idem, *Informatory archiwalne jako narzędzia informacji*, „Archeion”, t. 78, 1984, s. 19 n.; idem, *System informacji archiwalnej*, Warszawa-Lódź 1985 i in.; R. Ryszewski, *Uwagi o dawnych i nowych przewodnikach archiwalnych*, „Archeion”, t. 78, 1984, s. 31–44; idem, *Przegląd i systematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych publikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, „Archeion”, t. 88, 1990, s. 7–21.

³⁷ M. Golembiowski, *Akta gruntowe i budowlane miasta Torunia (1793–1961) i ich wartość badawcza*, „Zapiski Historyczne”, t. 41, 1976, z. 4, s. 139 n.

³⁸ B. Ryszewski, *Zbiór archiwaliów w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach”, t. 2, 1964, s. 375–378 (wspólnie z T. Maszczyńskim); idem, *Materiały do dziejów powstania styczniowego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach*, „Archeion”, t. 40, 1964, s. 23–32 (wspólnie z E. Wirską).

³⁹ H. Robótka, *Uwagi o polskiej instrukcji kartograficznej z roku 1956*, „Archeion”, t. 63, 1975, s. 7–17; eadem, *O znaczeniu studiów nad procesami mapotwórczymi dla selekcji map*, AUNC, Historia 16, 1980, s. 29–45; eadem, *Kilka problemów z zakresu gromadzenia dokumentacji geodezyjno-kartograficznej*, AUNC, Historia 19, 1984, s. 235–244.

⁴⁰ Zob. B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994; H. Robótka, *Problemy opisu dokumentacji geodezyjno-kartograficznej w standardzie FOPAR*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2, Toruń 1996, s. 53–65; W. Chorażyczewski, *Struktura staropolskiego zasobu archiwalnego w kontekście opisu w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 4, Toruń 1998, s. 19–39; K. Syta, *Problemy tworzenia haseł wzorcowych dla opisu archiwaliów rodzinno-majątkowych*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6, Toruń 1999, s. 41–49 (współautor W. Nowosad) i in.

⁴¹ *Bibliografia archiwistyki polskiej...*

⁴² *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 1, red. nauk. M. Bielińska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa-Lódź 1988.

W ostatnim czasie przed podziałem Zakładu Archiwistyki na 2 jednostki problematyka badawcza uprawiana przez jego pracowników uległa dalszemu rozszerzeniu. Świadczą o tym m.in. zainteresowania H. Robótki, która z jednej strony skupiła się na przygotowaniu do druku serii podręczników archiwalnych (w 2002 r. opublikowała pierwszy z nich, pod tytułem *Wprowadzenie do archiwistyki*; kolejna publikacja *Metodyka archiwalna. Opracowanie i opis archiwaliów* jest w trakcie przygotowania), z drugiej zaś skierowała swoje zainteresowania badawcze na problematykę zastosowania komputerów przy opracowywaniu zasobu i obsługi innych zadań archiwów oraz kwestie związane z zarządzaniem współczesną dokumentacją (część tego dorobku znalazła również zastosowanie praktyczne). Zbliżonymi tematami interesują się również: Robert Degen, który skupił się przede wszystkim na sprawach teorii archiwalnej dotyczącej kształtowania zasobu archiwalnego, problematyce współczesnej kancelarii i wytwarzanej w niej dokumentacji oraz zagadnieniach komputeryzacji archiwów bieżących⁴³, a także Marlena Jabłońska, zajmująca się m.in. metodyką opracowywania dokumentacji nieaktowej oraz problematyką związaną z komputeryzacją archiwów i standaryzacją opisu archiwalnego⁴⁴.

Z kolei zainteresowania badawcze W. Kwiatkowskiej koncentrują się w ostatnim czasie przede wszystkim na kancelarii pruskiej, w szczególności Kościoła ewangelickiego, metodyce opracowania akt, funkcjonowaniu i zasobach współczesnych archiwów (m.in. Fundacji „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Kobiet w Toruniu” i Ośrodka Dokumentacji Wychodźstwa Polskiego i Domu Polonii w Pułtusk), a także kształceniu archiwistów⁴⁵.

Ta ostatnia problematyka interesuje ostatnio coraz bardziej – obok kancelarii królewskiej i innych szeroko rozumianych zagadnień archiwalnych – również

⁴³ Zob. R. Degen, *Archiwum uniwersytetu – rola i zadania w zarządzaniu dokumentacją szkoły wyższej*, „Archiwista Polski”, nr 4, 2002, s. 25–32; idem, *Strona internetowa archiwum uniwersyteckiego. W poszukiwaniu ideału*, [w:] *VI Konferencja archiwów instytucji naukowych w Polsce*, Kraków 13–14 IX 2001, Kraków 2002, s. 65–78; *Historyk, archiwista, komputer*, (współred. H. Robótka), Toruń, 2004. Ostatnio ukazała się monografia tego autora, *Kancelaria wojewódzkich urzędów administracji ogólnej na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1950*, Warszawa 2005.

⁴⁴ H. Robótka, *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2002, dodruk Toruń 2003; eadem, *Co o wykazie akt wiedzieć należy* (cz. 1–2), „Archiwista Polski”, nr 1 (37) i nr 2 (38), 2005; M. Jabłońska, *Problem definicji druków ulotnych zgromadzonych w archiwach*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 180–192; eadem, *Co stanowi fotograficzna jednostkę inwentarzową. Przyczynek do analizy wielkości zasobu fotograficznego w polskich archiwach państwowych*, „Archiwista Polski”, nr 1 (37), 2005, s. 31–38.

⁴⁵ Zob. m.in.: W. Kwiatkowska, *Kancelaria Ewangelickiego Kościoła Unijnego w Prusach Zachodnich w latach 1817–1920 i pozostałe po niej akta*, Toruń 2006; eadem, *Wpływ komputeryzacji archiwów na metodykę archiwalną*, „Archiwista Polski”, nr 3 (31), 2003, s. 31–38; eadem, *Układ akt w registraturze ewangelickiej diecezji w Toruniu w XIX wieku*, „Archiwista Polski”, nr 4 (36), 2004, s. 37–45.

W. Chorażyczewskiego, który wspólnie z W. Kwiatkowską opublikował niedawno całą serię artykułów poświęconych kształceniu archiwistów (wcześniej tym ostatnim zagadnieniem interesowali się też A. Tomczak, I. Janosz-Biskupowa i B. Ryszewski)⁴⁶. Tematyką kształtowania się zawodu archiwisty na przestrzeni wieków, archiwów rodzinno-majątkowych XVI–XVIII w. oraz pomocy informacyjno-ewidencyjnych w kancelariach i archiwach staropolskich interesuje się z kolei K. Syta⁴⁷.

Ważną rolę w udostępnianiu prowadzonych w Zakładzie Archiwistyki badań naukowych od początku odgrywały organizowane przez jego pracowników liczne konferencje naukowe poświęcone głównie archiwistyce, dyplomatyce (przede wszystkim różnym kancelariom) i innym naukom pomocniczym historii wykorzystywanym przez archiwistów. Z wielu tego rodzaju przedsięwzięć w tym miejscu można m.in. przypomnieć 7 konferencji z cyklu „Komputeryzacja archiwów” i „Historyk–archiwista–komputer” zainicjowanych przez B. Ryszewskiego i H. Robótkę, zorganizowaną przez A. Tomczaka konferencję poświęconą kancelarii okresu księgi wpisów w Prusach Królewskich⁴⁸, konferencję poświęconą kancelarii monarszej czasów nowożytnych zorganizowane wspólnie przez W. Chorażyczewskiego i Wojciecha Krawczuka z UJ w Toruniu i Krakowie⁴⁹, konferencje dyplomatyczne przygotowywane wspólnie ze środowiskiem lubelskim, czy orga-

⁴⁶ W. Chorażyczewski, *Przemiany organizacyjne polskiej kancelarii królewskiej u progu czasów nowożytnych*, Toruń 2007; W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *Kształcenie archiwistów na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1951–2001*, „Archiwista Polski”, nr 3–4 (23–24), 2001, s. 54–72; idem, *Koncepcja kierunku archiwistyki na uniwersytetach polskich*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Szczecin 12–13 września 2002 r.*, t. 1, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 381–394; idem, *Powołanie specjalności „archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” na UMK w kontekście prac nad utworzeniem osobnego kierunku studiów*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 64–71. Prace pozostałych wymienionych autorów zob. *Bibliografia archiwistyki polskiej do roku 1970*, oprac. J. Pakulski, R. Piechota, B. Ryszewski, red. A. Tomczak, Warszawa–Łódź 1984, s. 108.

⁴⁷ K. Syta, *O możliwościach badań archiwistyki staropolskiej*, [w:] *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Pamiętnik*, t. II, cz. 2, Toruń 2001, s. 281–296; idem, *Dokumentacja wojskowa w archiwach hetmanów koronnych*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 13, 2001, s. 51–67; idem, *Jan Józef Witoszyński – archiwista Sieniawskich i Czartoryskich z XVIII w. Przyczynek do dziejów archiwistyki prywatnej w okresie staropolskim*, „Archiwista Polski”, nr 26, 2002, s. 23–36; idem, *Sumariusze archiwalne Rzewuskich z Podhorzec z XVIII i XIX w. w zasobie Archiwum Państwowego w Krakowie*, „Archiwista Polski”, r. 8, 2003, nr 32, s. 15–31; idem, *Archiwa magnackie od XVI do XVIII w. - możliwości i kierunki badawcze*, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz, Białystok 2003, s. 679–691.

⁴⁸ Zob. *Kancelarie okresu księgi wpisów w Prusach Królewskich. Materiały sesji odbytej 20–21 listopada 1992 roku w Archiwum Państwowym w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa 1994.

⁴⁹ Zob. *Polska kancelaria królewska czasów nowożytnych między władzą a społeczeństwem. Materiały konferencji naukowej Toruń 18 kwietnia 2002 roku*, red. W. Chorażyczewski, W. Krawczuk, Toruń 2003; *Polska kancelaria królewska czasów nowożytnych między władzą a społeczeństwem. Materiały konferencji naukowej Kraków 14 kwietnia 2004*, red. W. Chorażyczewski,

nizowany na przemian w Toruniu i Berlinie cykl ośmiu już konferencji poświęcony edycji źródeł historycznych⁵⁰.

Ten ostatni cykl konferencji jest m.in. przynajmniej częściowo następstwem faktu, że od początku ściśle z działalnością naukową Zakładu Archiwistyki związana była edycja źródeł historycznych. Andrzej Tomczak najwięcej czasu poświęcił na publikację lustracji dóbr królewskich z obszaru Wielkopolski i Kujaw oraz redaktorstwo tej serii lustracji⁵¹. Irena Janosz-Biskupowa była m.in. współwydawcą kilku tomów Akt Stanów Prus Królewskich oraz – wspólnie z Karolą Ciesielską – *Księgi komturstwa gdańskiego* i – wcześniej – *Księgi długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*⁵². Witold Szczuczko (razem z Karolem Górskim) ogłosił drukiem średniowieczne toruńskie tabliczki woskowe, a Maciej Golembiowski (z tym samym współwydawcą) – wykaz toruńskich prebend kościelnych⁵³. Również obecnie pracownicy Zakładu podtrzymują tę dawną tradycję, publikując zarówno rozprawy teoretyczne, jak i przygotowując do druku źródła do dziejów Torunia i zakonu krzyżackiego w Prusach, stanów Prus Królewskich oraz innych miast polskich, czy pamiętniki wybitnych archiwistów (np. Ryszarda Mienickiego)⁵⁴.

Należy też mocno podkreślić, że przez cały omawiany okres byli i obecni pracownicy najpierw Katedry, potem Zakładu Archiwistyki pozostawali również historykami w pełnym tego słowa znaczeniu, zajmując się konkretnymi okresami dziejów powszechnych i Polski oraz bardzo różnymi problemami badawczymi.

W. Krawczuk, Kraków 2006; *Kancelarie władców na ziemiach polskich w średniowieczu i czasach nowożytnych na tle porównawczym*, red. W. Chorążyczewski, J. Tandecki, Toruń 2007 (*Bellicum diplomaticum II Thorunense*).

⁵⁰ Zob. *Edition deutschsprachiger Quellen aus dem Ostseeraum (14.–16. Jahrhundert)*, hrsg. v. M. Thumser, J. Tandecki, D. Heckmann, Toruń 2001; *Quellenvielfalt und editorische Methoden*, hrsg. v. M. Thumser, J. Tandecki, A. Thumser, Toruń 2003; *Editionswissenschaftliche Kolloquien 2003/2004. Historiographie, Briefe und Korrespondenzen, editorische Methoden*, hrsg. v. M. Thumser, J. Tandecki, A. Thumser, Toruń 2005.

⁵¹ Np. *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1564–1565*, cz. 1 (współwyd. C. Włodarska, J. Włodarczyk), Bydgoszcz 1961; *Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1564–1565*, cz. 2, Bydgoszcz 1963; *Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1789*, cz. 3: *Województwa łęczyckie i brzesko-kujawskie*, Warszawa 1977 (przy współpracy Z. Kędzierskiej); *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1659–1665*, cz. 2: *Województwa sieradzkie, łęczyckie, brzesko-kujawskie, inowrocławskie i ziemia dobrzyńska* (współwyd. Z. Górski, J. Pakulski), Toruń 1996.

⁵² *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa 1985; *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1964.

⁵³ *Tabliczki woskowe miasta Torunia ok. 1350–I połowa XVI w.*, wyd. K. Górski, W. Szczuczko, Toruń 1980; *Wykaz prebend kościelnych Torunia z 1541 r.*, wyd. M. Golembiowski, K. Górski, „Zapiski Historyczne”, t. 42, 1977, z. 4, s. 149 n.

⁵⁴ Por. artykuły W. Chorążyczewskiego, W. Szczuczki i J. Tandeckiego zamieszczone w tomie *Edition deutschsprachiger Quellen aus dem Ostseeraum (14.–16. Jahrhundert)*, hrsg. v. M. Thum-

Spod ich pióra wyszło szereg cennych prac mających zarówno charakter obszer-nych monografi, jak i form skromniejszych: artykułów, przyczynków czy bio-gramów. W tym miejscu – nie licząc objętościowo mniejszych rozpraw – wspo-mnieć można przynajmniej niektóre prace pracowników Zakładu, a mianowicie: Andrzeja Tomczaka, *Walenty Dembiński kanclerz egzekucji (ok. 1504–1584)* i *Zarys dziejów parafii Gieczno do 1939 r.*⁵⁵, Witolda Szczuczki, *Sejmy koronne 1562–1564 a ruch egzekucyjny w Prusach Królewskich*⁵⁶, Waldemara Chorążyczewskiego, *Pamięć domu Komierowskich. Studium z dziejów rodu szlacheckiego w XVIII wieku* (książka napisana wspólnie z S. Roszakiem)⁵⁷, czy piszącego te słowa *Struktury administracyjne i społeczne oraz formy życia w wielkich miastach Prus Krzyżackich i Królewskich w średniowieczu i na progu czasów nowo-żytnych*⁵⁸.

Zresztą tytułów różnych innych rozpraw z zakresu archiwistyki, nauk pomoc-niczych historii czy historii społecznej i politycznej można by tu przytaczać bez liku, gdyż – jak na to wskazują przedkładane co roku sprawozdania z działalności naukowej – w ostatnich latach każdy z pracowników Zakładu Archiwistyki co roku publikuje od kilku do kilkunastu różnych prac. Jednak nawet tylko te nie-liczne przytoczone tu przykłady pokazują, że od początku powstania archiwisty-ki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu miejscowi badacze skupieni najpierw w Katedrze Archiwistyki i NPH, a później w Zakładzie Archiwistyki, odgrywali bardzo ważną rolę zarówno w kształtowaniu się archiwistyki w Pol-sce jako odrębnej nauki, jak i wpływali – poprzez swoje studia z zakresu teorii archiwalnej, metodyki, archiwoznawstwa czy aktoznawstwa – na wypracowanie określonych norm postępowania w codziennej pracy archiwistów-praktyków.

Tekst nadesłany w dniu 28 XI 2007 r.

---

ser, J. Tandecki, D. Heckmann, Toruń 2001 oraz takie edycje jak: A. Radziwiński, J. Tandecki, *Kata-log dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu (1345–1789)*, Warszawa 1999; *Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich*, wyd. M. Biskup, B. Dybaś, J. Tandecki, t. I (1526–połowa 1528), Toruń 2001; t. II (lipiec 1528–październik 1530), Toruń 2005; *Złotnicy krakowscy XIV–XVI wieku i ich księga cechowa*, t. 2: *Księga cechowa złotników krakowskich 1462–1566*, tekst opr. B. Dybaś, J. Tandecki, Warszawa 2000; *Księgi małoletnich z lat 1376–1429*, wyd. K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2002; *Księgi szosu i wykazy obciążeń mieszkańców Starego Miasta Torunia z lat 1394–1435*, wyd. K. Mikulski, J. Tandecki, A. Czacharowski, Toruń 2002, *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456–1479)*, wyd. K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007 i inne.

⁵⁵ A. Tomczak, *Walenty Dembiński, kanclerz egzekucji (ok. 1504–1584)*, Toruń 1963; idem, *Zarys dziejów parafii Gieczno do 1939 r.*, Toruń 1997.

⁵⁶ W. Szczuczko, *Sejmy koronne 1562–1564 a ruch egzekucyjny w Prusach Królewskich*, Toruń 1995.

⁵⁷ W. Chorążyczewski, S. Roszak, *Pamięć domu Komierowskich. Studium z dziejów rodu szlacheckiego w XVIII wieku*, Toruń 2002.

⁵⁸ J. Tandecki, *Struktury administracyjne i społeczne oraz formy życia w wielkich miastach Prus Krzyżackich i Królewskich w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń 2001.